

ἐντόνως ὑποταγὴν τῇ αὐτόθι ἀγγλικῇ ἐπικυριαρχίᾳ, ὁ τότε ἀπλοῦς συνταγματάρχης λόρδος ἐπὶ κεφαλῇς ὀλιγίστων ἀνδρῶν θαυμασίως διεξήγαγε τὴν τῶν ταραξιῶν τιμωρίαν δι' ὄντως πρωτοτύπου στρατηγικῆς. Διὰ τεσσαράκοντα καὶ ἑπτὰ διαφόρων θέσεων ἕνεκα τῶν ἀποτόμων παρακάμφων τοῦ ρεύματος, εἰς χεῖμαρρον καταπίπτοντος ἡ ἀβαθὺς πλατύτατα πεδία διαβρέχοντος, τὰ πλοῖα ὑπερνωκλήσας κατέλαβεν ἀπροσδοκῆτως τοὺς ἀντάρτας, ὀλίγους ἐξ αὐτῶν κατ' ἐκλογὴν ἐπιτυχῇ ἀπαγαγόν. Γεννηθεὶς ἐν Δουβλίῳ τῷ 1833, εἰκοσαετῆς μόλις ἤρξατο τοῦ στρατιωτικοῦ αὐτοῦ σταδίου λαβὼν μέρος ἐν ταῖς συμπλοκαῖς τοῦ Βιρμᾶ καὶ διακριθεὶς ἐν τῷ κριμαϊκῷ πολέμῳ καὶ βραδύτερον ἐν ταῖς Ἀνατολικαῖς Ἰνδίαῖς καὶ ἐν Κίνα.

Κατὰ τὴν εἰς Καναδᾶν ἐκείνην ἐκστρατείαν ἔτυχε τοῦ ἀξιώματος στρατηγοῦ, κατὰ δὲ τὸ 1873 ἀνέλαβε τὴν κατὰ τῶν Ἀσσαντι στρατιωτικὴν πορείαν καὶ μετὰ παρέλθουσιν μόλις ἐξ μηνῶν ἐξεπολιόρκησε τὴν πρωτεύουσιν αὐτῶν Κουμάσσι καὶ ὑπέταξε τὸν βασιλέα Καλκάλλην. Μέχρι τοῦ 1878, ὅτε ἀνετέθη αὐτῷ ἡ διοίκησις τῆς Κύπρου, παρεκάθητο ἐν τῷ συμβουλίῳ τοῦ ἀντιβασιλέως τῶν Ἰνδιῶν, ἀλλ' ὁ εὐγενὴς στρατιώτης κατετρίβετο εἰς τὰ διοικητικὰ ταῦτα ἀξιώματα, ἐπιρρεπὴς ἀνεκάθεν εἰς πολεμικὰ ἐγχειρήματα καὶ στρατιωτικὰς ἀναδιοργανώσεις, ἀπροκαλύπτως δ' ἀπεφαίνετο ὅτι τὰ ἀγγλικά σώματα δυσχερῶς δύνανται νὰ διεξαγάγῃσι δραστηρίους ἐν πολέμοις ἐπιχειρήσεις, ὡς τοῦτο ἀπέδειξαν αἱ μεταρρυθμιστικαὶ αὐτοῦ προσπάθειαι ὑπὲρ τῶν κατὰ ξηρὰν δυνάμεων μέχρι τῆς πρώτης εἰς Αἴγυπτον στρατείας. Ἐν τῇ πεποιθίσει ταύτῃ ὁ φιλόπατρις στρατηγὸς συγκατετέθη ν' ἀναλάβῃ, καίπερ πᾶσων τὴν ὑγίειαν, τὴν κατατρόπωσιν τοῦ Ἀραβῆ, ἀπρακτοῦντος νῦν καὶ ἰδιωτεύοντος ἐν Κεϋλάνη χάρις εἰς τὴν εὐγλωττίαν Ἀγγλῶν δικηγόρων. Ὅτε πάλιν ἐπέστη ἡ ὥρα νὰ σωθῇ τὸ Σουδᾶν ἀπὸ τῶν προφητικῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ Μαχδῆ, ἀπάντων οἱ ὀφθαλμοὶ ἐστράφησαν πρὸς τὸν γενναῖον στρατηλάτην, διότι τὸ ἔργον ἀπῆτει σὺν τῇ στρατιωτικῇ εὐφυλίᾳ καὶ ἄλλῃ τινὰ στρατηγικῇ περινοίᾳ καὶ τῶν πραγμάτων γνῶσιν. Οἱ ἐχθροὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἔχουσι τὸ πλεονέκτημα ν' ἀπέχῃσι πολὺ μακρὰν τῆς παραλίας καὶ τὸ ὕψος τοῦ Νείλου τεῖχος ἀνάγκη διὰ ναυτικῆς ἅμα καὶ πεζῆς προσελάσεως νὰ κυριευθῇ. Κατὰ τὸ ἀρχικὸν σχέδιον ἐξ ἑκατὸν στρατοῦ ὤφειλον ν' ἀναπλεύσωσι τὸν ποταμὸν μέχρι Δόγγολας, ἀλλ' ἡ πτώσις τοῦ Καρτοῦμ ἐματαίωσε τὴν πρόνοιαν ταύτην, καὶ ζήτημα ἀκροσφα-

λὲς ἐπὶ τοῦ παρόντος ὑπάρχει ἂν ἡ εὐρωπαϊκὴ πολεμικὴ θὰ θριαμβεύσῃ κατὰ τοῦ ἀγρίου τῶν Ἀράβων φανατισμοῦ.

Ὁ ἀντίπαλος τοῦ λόρδου Οὐόλσελεῦ Μαχδῆς ἔχει πάντα τὰ προσόντα καὶ τ' ἀπαιτούμενα μέσα, ὅπως καταστήσῃ ἰδρυτὴς νέου βασιλείου ἐν Σουδᾶν. Εἶνε περιττὸν νὰ ἐξετασθῇ προκαταβολικῶς ἡ μέλλουσα αὐτοῦ πολιτικὴ ἀποκατάστασις, θὰ περιορισθῶμεν δὲ νὰ παράσχωμεν διὰ βραχέων ἀμυδράν τινα τοῦ προφῆτου εἰκόνα. Τὸ πολυσήμαντον αὐτοῦ ἀραβικὸν ὄνομα ἐμφαίνει τὴν θρησκευτικὴν ἀποστολὴν τοῦ φέροντος, πλὴν ὁ αὐτοσχέδιος προφῆτης δὲν ἠρέσθη εἰς μονομερῇ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ θρίαμβον, ἀλλὰ καὶ γενεαλογικοὺς τίτλους ἐσφτερίσθη καὶ τὸν τόπον τῆς γεννήσεως αὐτοῦ μετέθεσε καὶ περιδέραιον σημαντικὸν τῶν 99 ἀρετῶν τοῦ Θεοῦ ἐξ ἱσαρίθμων κρίκων περιβλήθη, καὶ ὑπάρχει φόβος μὴ ἐπὶ μακρὸν ἔτι ἐξακολουθῇ καρπούμενος τ' ἀποτελέσματα πονηροτάτης τῶν πνευμάτων προδιαθέσεως. Γνωρίσματα ἐξωτερικὰ τοῦ θρησκευτικοῦ τούτου ἐκτρώματος εἶνε ὑπερβολικὴ τοῦ προσώπου ἰσχύνη, τὸ δὲ χρῶμά του προσφῶς ἴσως, ἀλλὰ λίαν πεζῶς, ἐχαρκτηρίσει γάλλος τις περιγηγῆτης ὡς ὅμοιον μὲ café au lait. Ὁ ἱματισμὸς αὐτοῦ εἶνε ἀπλούστατος, εἰς τοὺς πόδας δὲ φέρει ξύλινα σανδάλια καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ὑψηλὴν κίδαριν, ἀπαραίτητα καὶ ταῦτα ἐφόδια τοῦ προφητικοῦ ἐπαγγέλματος. Ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ἐμυήθη παρὰ μυστηριῶδες τινὶ διδασκάλῳ τὴν σπανίαν τέχνην τοῦ γράφειν περιάπτα, ταχέως προσπορίσαντα αὐτῷ τὸν τίτλον ἀγίου, πληθὺν τυφλῶς ἀφωσιωμένων ὁπαδῶν καὶ φήμην θεοπέμπτου ἀναμορφωτοῦ.

Κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1881 ἔφθασαν εἰς Καρτοῦμ αἱ πρῶται εἰδήσεις περὶ τῆς ἐμφανίσεως νέου προφητικοῦ κομήτου, μετὰ μικρὸν δὲ πρόσκοποι τοῦ γενικοῦ διοικητοῦ Σουδᾶν Ρεούφ-πασᾶ ἀνήγγειλαν αὐτῷ ὅτι Μαχδῆς τις μετὰ 500—600 προήλαυνεν στρατολογῶν ἐκ τοῦ προχείρου πολυαριθμοῦ μαχητᾶς καὶ κηρύσσων τὴν κατάλυσιν τῆς ἀρχῆς. Πράγματι τὰ κατ' αὐτοῦ ἀποσταλέντα αἰγυπτιακὰ στρατεύματα κατετροπώθησαν οἰκτρότατα· καὶ ἡ δύναμις τοῦ θρησκευτικοῦ ἀρχηγέτου κατέστη ἐπιφόβος δι' αὐτὴν τῆς Αἰγύπτου τὴν ἴσυχίαν. Τὰ λοιπὰ ἐν Σουδᾶν συμβάντα ἐγένοντο καὶ γίνονται καθ' ἡμέραν γνωστὰ διὰ τῶν ἐφημερίδων, ἀλλ' ὁ ἐν τῷ μέλλοντι ἀγὼν μετὰ τοῦ Οὐόλσελεῦ καὶ Μαχδῆ προεικάζεται ἀπελπιστικὸς, ὁδυνηρὰ δὲ τις ὑπάρχει ἀνησυχία μὴ ἡ παράδοξος τοῦ χρήματος ἀγγλικὴ πολιτικὴ θυσία μετὰ τὸν ἀτυχῆ Γόρδωνα καὶ τὸν σπουδαιότατον αὐτῆς στρατηγόν.

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΕΝ ΤΗ ΑΝΑΤΡΟΦῇ.

Τὰ περὶ ἀνατροφῆς εἶνε διὰ τὴν νεωτέραν καθόλου κοινωνίαν ζήτημα ζωῆς ἢ θανάτου, ζήτημα, ἀφ' οὗ ἐξαρτᾶται τὸ μέλλον· ἡ ἰδέα αὕτη κατέστη δι' ἐμὲ στερεὰ πεποιθῆσις, καὶ ἀδιστακτικῶς διὰ τοῦτο ἐμμένω εἰς τὴν φιλοσοφικὴν ἐκείνην ἀρχήν, καθ' ἣν πᾶς ἄνθρωπος δικαιούται νὰ φωτισθῇ. Πιστεύω ὅτι, ἂν τὸ εὐεργετικὸν τοῦτο φῶς ὑποκρύπτῃ κινδύνους τινάς, αὐτὸ τοῦτο δύναται νὰ παράσχῃ τὸ σωτήριον πρὸς τὴν ἐκ τούτων ἀπαλλαγὴν φάρμακον. Οἱ ἀπιστοῦντες εἰς τὴν πραγματικὴν κατὰ τὸν βίον σημασίαν τοῦ καθήκοντος καὶ φαντασιοπληξίαν τινὰ τὴν ἡθικὴν θεωροῦντες, οὐδὲν πλέον ἢ τὸ ἀπαίσιον δόγμα ἀφεύκτου ἀποκτηνώσεως τῶν πλείστων ἀνθρώπων δυστυχῶς εἰσηγοῦνται. Ἀλλὰ δι' ἐμέ,

φρονοῦντα ὅτι ἡ ἡθικὴ εἶνε ἀληθὴς κατ' ἀπόλυτον λόγον, εἶνε ἀπορριπτέα τοιαύτη δοξασία, ἀντὶ πάσης δὲ θυσίας καὶ πάντοτε *γεννηθῆτω πλεῖον φῶς*. Τοῦτο ἔστω ἡμῖν αἰώνιον σύμβολον.

Γνωρίζω ὅτι πολλοί, καὶ μάλιστα ὑπέροχοι ἐνίοτε παρατηρηταί, κατέχονται ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο ὑπὸ παραδόξου τινὸς φόβου, πτοοῦμενοι ἔτι καὶ ἐπὶ τῇ καθ' ἡμᾶς γενομένη προόδῳ, ἐξεγειρούσῃ κατ' αὐτοὺς τὴν συνείδησιν ἐκείνης μάλιστα τῆς τῶν ἀνθρώπων τάξεως, ἣτις ἐθεωρεῖτο τῶς ἐστερημένη αὐτῆς. Καὶ λέγουσιν ὅτι ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς διαίτῃ ὑπάρχουσι ταπεινά τινα ἐπαγγέλματα, εἰς τὰ ὅποια οὐδέποτε ὁ ἀνεπτυγμένος καὶ εὖ ἡγμένος ἄνθρωπος ἠθελε συγκατατεθῇ νὰ ὑποβληθῇ, ὅτι τὴν ἐξέγερσιν τῆς συνείδη-

σεως πάντοτε κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον παρακολουθεῖ ἡ ἐπανάστασις, καὶ ὅτι ἡ ἐξάπλωσις τῆς παιδείας ἀδύνατον θὰ καταστήσῃ τὴν τάξιν, τὴν ἱεραρχίαν, τὴν ἀνοχὴν τῆς ἐξουσίας, ἄνευ τῶν ὁποίων δὲν δικαιωνίζεται ἡ ἀνθρωπίνη κοινωνία. Ἀλλ' ἡ γνώμη αὕτη εἶνε ἐσφαλμένη καί, τολμῶ νὰ εἶπω, βλάσφημος, καὶ ταύτης ἐποιούντο ποτε βεβαίως χρῆσιν ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας πρὸς διατήρησιν τῆς δουλείας, λέγοντες ὅτι δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἐπιφορτισθῇ ἐλεύθερος ἄνθρωπος ταπεινά, ἀλλ' ἀναγκαιότατα ἀφ' ἐτέρου ἐπαγγέλματα, ἐπομένως ἀναγκαιοτάτη καὶ ἡ δουλεία. Καὶ ἐν τούτοις ἡ δουλεία ἐξέλιπε, δὲν κατέρρευσε ὅμως ὁ κόσμος, ὡς ἡ ἀμάθεια θὰ διασκεδασθῇ καὶ θὰ ὀρθοποδήσῃ ὁ κόσμος. Ἀπὸ χυδαίας καὶ ψευδοῦς δοξασίας, καθ' ἣν ἡ παιδείσις, μόνον ὅταν γείνη πρακτικὴ αὐτῆς χρῆσις, εἶνε ἀναγκαία — ἐφ' ὅσον δηλ. δὲν δύναται τις ὡς ἐκ τῆς κοινωνικῆς αὐτοῦ θέσεως νὰ χρησιμοποιοῦσιν τὴν καλλιέργειαν τοῦ πνεύματος, οὐδὲν ἔχει καὶ ἀνάγκην αὐτῆς — ἐξεπήγαγεν ἡ γνώμη αὕτη, καθ' ἣς ἐντόνως διαμαρτύρομαι. Ἡ ἐθνικὴ λοιπὸν καὶ ἡ καθόλου ἐν γένει φιλολογία προωρίσται ὑπὸ τὴν ἐποψιν ταύτην μόνον διὰ τὸν ἄνθρωπον τῶν γραμμάτων, καὶ ἡ ἐπιστήμη διὰ τὸν σοφόν, ἡ περὶ τοὺς τρόπους ἀβρότης καὶ ἡ κοσμιότης διὰ τὸν ἀνωτέρας τάξεως μόνον ἄνθρωπον, ἐνῶ ὁ πτωχὸς δέον νὰ μείνῃ ἀμαθὴς καὶ ἄξεστος τοὺς τρόπους, διότι ἡ μάθησις καὶ ἡ ἀγωγὴ μένουσιν ἀνωφελῇ εἰς αὐτόν. Ἀλλὰ τοῦτο εἶνε βλασφημία. Ἡ καλλιέργεια τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ψυχῆς ἡ μόρφωσις εἶνε παντὸς ἀνθρώπου καθήκον, δὲν εἶνε ἀπλοῦς κόσμος, εἶνε τι καθιερωμένον ὡς ἡ θρησκεία. Ἄν ἡ ἀνάπτυξις τοῦ νοῦ ᾖ ματαιότης, ἡ ἥττον ματαία τῶν ματαιοτήτων, ὡς ἔλεγεν ὁ Βοσσοῦετος, ἐδικαιοῦτο νὰ ἰσχυρισθῇ τις ὅτι δὲν εἶνε προωρισμένη διὰ πάντας, ὡς καὶ ἡ πολυτέλεια· ἀλλ' ἐὰν ἀπ' ἐναντίας ᾖ τὸ κατ' ἐξοχὴν ἱερὸν πρᾶγμα, πρέπον εἶνε οὐδεὶς ν' ἀποκλείεται αὐτῆς, ὡς οὐδεὶς ποτε ἐτόλμησε νὰ εἴπῃ, ἐν χριστιανικῇ τοιῶτάχιστον κοινωνίᾳ, ὅτι ἡ θρησκεία ὀλίγοις ἐξαιρέτως δέδοται, οἱ δὲ κατωτέρας τάξεως ἄνθρωποι καὶ οἱ πτωχοὶ ἀνάγκη νὰ ἐκβληθῶσι τῆς ἐκκλησίας. Παιδεύσις λοιπὸν καὶ τῆς ψυχῆς μόρφωσις εἶνε ἴσαι τῇ θρησκείᾳ καὶ οὐδὲν δυνάμεθα, οὐδὲ δικαιούμεθα ν' ἀποκλείσωμεν αὐτῶν. Τὸ καταδικάζειν τινὰ ἐκ τῶν προτέρων εἰς ἀποστέρησιν τῆς παιδείσεως εἶνε κατ' ἐμὲ ἡ κατ' ἐξοχὴν ἀσέβεια, διότι κατ' οὐδὲν διαφέρει τοῦ ἀποφαίνεσθαι ὅτι ὁ ἀπόβλητος στερεῖται ψυχῆς καὶ δὲν εἶνε τέκνον τοῦ Θεοῦ, τοῦ Φωτός.

Τὸ ἀπασχολοῦν με τοῦτο θέμα εἶνε τὸ δυσκολώτερον πάντων, ὅσα σχετίζονται πρὸς τὸ λεπτότατον τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ζήτημα, διότι ἐπιχειρῶ νὰ συζητήσω περὶ τῶν ἀμοιβαίων δικαιωμάτων τῆς οἰκογενείας ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς πολιτείας ἀφ' ἐτέρου ἐν τῇ ἀνατροφῇ τοῦ παιδός. Τὸ πρόβλημα τοῦτο παρέσχε τὰς μᾶλλον ἀντιθέτους λύσεις, ὡς ἀφορῶν τὰς θεμελιωδεστέρας τῶν κοινωνικῶν θεωριῶν ἀρχάς, εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ὁποίων προβαίνων ἐπικαλοῦμαι τὴν συντονιστικὴν τοῦ ἀναγνώστου μου προσοχὴν.

Ἐκτὸς σπανιωτάτων περιστάσεων ὁ ἄνθρωπος γεννᾶται ἐν μέσῳ κοινωνίας, ἥτοι εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τοῦ βίου καὶ ἄνευ προαιρέσεως ἀποτελεῖ ἡ μᾶλλον καθίσταται μέρος ἀθροίσματος, οὗ ὑπάρχει γνήσιον μέρος. Ἡ οἰκογένεια, ἡ κοινότης ἡ τὸ ἄστυ, ὁ δῆμος, ὁ νομὸς ἡ ἡ ἐπαρχία, ἡ Πολιτεία, ἡ Ἐκκλησία ἡ οἷοςδήποτε ἄλλος θρησκευτικὸς σύνδεσμός εἰσιν ἀθροίσματα, ἅτινα θὰ ὀνομάσω φυσικά, καθ' ἣν δίδω εἰς τὴν λέξιν σημασίαν, ἐννοῶν ὅτι, ἕκαστος ἡμῶν ἅμα γεννώμενος κοινωνεῖ τῶν εὐεργετημάτων ὡς καὶ τῶν ὑποχρεώ-

σεων αὐτῶν. Ἡ ἀποκατάστασις ἀκριβοῦς ἰσορροπίας μεταξὺ τῶν μᾶλλον ἀντιθέτων δικαιωμάτων τῶν διαφορῶν τούτων ἀθροισμάτων εἶνε τὸ μέγα πρόβλημα τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, καὶ οὐδὲν τῇ ἀληθείᾳ σημεῖον τοῦ προβλήματος τούτου εἶνε μᾶλλον δυσεπίλυτον, παρ' ὅταν πρόκηται περὶ τῆς ἀνατροφῆς· διότι καθ' ὅλας τὰς ἄλλας περιστάσεις τῆς πολιτικῆς διοικήσεως τὸ μέρος τῆς Πολιτείας, ὁ ὑπήκοος, ὅπως λέγομεν, θεωρεῖται ἐνῆλιξ, ὑπόλογος καὶ ἱκανὸς νὰ κρίνῃ καὶ μάλιστα νὰ διακρίνῃ, ἐνῶ τούναντίον προκειμένου περὶ τῆς ἀνατροφῆς ὁ ὑπήκοος, ἥτοι ὁ παῖς εἶνε ὑπὸ κηδεμονίαν καὶ ἄμοιρος αὐτενεργείας. Ἡ ἐκλογή τοῦ παιδαγωγοῦ, καθ' ἣν δὲν λαμβάνεται ἡ γνώμη τοῦ παιδὸς τὸ παράπαν ὑπ' ὄψιν, ὁ ἀποφασισμὸς περὶ τοῦ βίου αὐτοῦ· ὁ βίος αὐτοῦ, ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ἐξ ὁλοκλήρου παραλλάσσει, ἐφ' ὅσον ὁ πατήρ αὐτοῦ, ἡ μήτηρ, ἡ γενέθλιος πόλις, ἡ Πολιτεία, ἡς ὑπάρχει μέρος, ἡ Ἐκκλησία, ἐντὸς τῆς ὁποίας κατὰ τύχην εἰσῆλθῃ, θὰ κανονίσωσι τὰ τῆς ἀνατροφῆς του.

Ὁ ἄνθρωπος πράγματι εἶνε τὸ κατ' ἐξοχὴν εὐπαιδαγωγώτερον ὄν. Τὸ φυσικὸν τοῦτο χάρισμα, δι' οὗ πεποικισμένοι γεννώμεθα, ἐκμηδενίζεται ἂν μὴ προνοοῦσα ἡ κοινωνία δὲν ἐκαλλιέργει καὶ ὥριζε τὴν χρῆσιν αὐτοῦ. Αἱ εὐφυεῖς καὶ τοῦ ἀλόγου ζώου τάσεις εἶνε ἐπιδεκτικαὶ ἀναπτύξεως μέχρι τινὸς βαθμοῦ, ἀλλὰ τοῦτο εἶνε ἀνάξιον πολλοῦ λόγου, καὶ μόνη ἡ ἀνθρωπότης, ὡς εἶπεν ἡδὴ ὁ Ἐρδερ, κέκτηται τὴν δύναμιν νὰ περισυνάγῃ τὰ εὐρημένα, καὶ νέα τοῖς παλαιῶς νὰ προσκτᾶται, καθ' ὅσον μάλιστα ἕκαστος ἐξ ἡμῶν εἶνε ὁ φυσικὸς κληρονόμος ἀπείρων παραδόσεων καὶ παραδειγμάτων ἀφοσιώσεως, θυσιῶν, πείρας καὶ σκέψεων, ὧν ὁμοῦ ἀποτελοῦσιν τὴν πατρίαν, οὕτως εἰπεῖν, οὐσίαν καὶ συνδεουσῶν ἡμᾶς πρὸς τε τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον. Οὐδὲν ἐπιπολαιώτερον τοῦ φιλοσοφικοῦ ἐκείνου δόγματος, ὅπερ ἐκλαμβάνον τὸν ἄνθρωπον ὡς ἐγωϊστικὸν καὶ ἐφήμερόν τι ὄν, ἀξιοῖ νὰ διδάξῃ αὐτόν καὶ προδιαγράψῃ τὰ καθήκοντά του ἐκτὸς τῆς κοινωνίας, τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ μέρος, ἀπαρλλάκτως ὡς ἀπομονώσας τὴν μέλισσαν τῆς κυψέλης ἥθελέ τις ἰσχυρισθῇ ὅτι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν οὕτω δύναται πλεον νὰ κατασκευάζῃ κυττάρια. Ἡ ἀνθρωπότης εἶνε σύνολόν τι μερῶν ὑπευθύνων πρὸς ἄλληλα· πάντες ἔχομεν προγόνους. Θεὸς τις Κῆρυξ καὶ Φίλος τῆς Ἀληθείας, πολλὰ ὑπὲρ αὐτῆς παθὼν πρὸ αἰώνων, προσεπόρισεν ἡμῖν τὸ δικαίωμα τῆς ἐλευθερίας σκέψεως, εἰς μακρὰν δὲ σειρὰν γενεῶν σημαντικῶν τε καὶ ἀσημάντων ὀφείλομεν τὴν πατρίδα, πολιτικὴν δηλονότι καὶ ἐλευθεράν τινὰ ὑπαρξίν. Τὸν θησαυρὸν τοῦτον τοῦ λόγου καὶ τῆς ἐπιστήμης, συνεχῶς αὔξοντα, ἐκ τοῦ παρελθόντος παραλαμβάνόμενον καὶ εἰς τὸ μέλλον μεταδιδόμενον ἡ ἀνατροφὴ καθ' ὅλους αὐτῆς τοὺς βαθμούς, ἡ ἀνατροφὴ καὶ μόνη προεπορίζει ἡμῖν. Ὁ θησαυρὸς οὗτος τῇ κοινωνίᾳ ἀνήκει καὶ παρ' αὐτῆς διανέμεται. Ὑπὸ τίνα δὲ μορφήν καὶ διὰ τίνων χειρῶν καὶ ὁποίων ἐγγυήσεων δέον ἄρα ἡ διανομὴ αὕτη νὰ γίνηται;

Κατὰ τίνα κοινῶς παραδεδεγμένην ὑπὸ τῶν μᾶλλον πεφωτισμένων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς ἡμῶν ἀρχήν, δέον ἡ κοινωνία, ἡ, ὡς εἶπομεν ἡδὴ οὐσιαστικώτερον, ἡ κοινότης, ἡ ἐπαρχία, αὕτη τέλος ἡ Πολιτεία νὰ προνοῇ περὶ ἐκείνων μόνον, ὅσα διεκφεύγουσι τὴν δύναμιν τῶν ἀτόμων, χωρὶς ἡ ὁμοῦ ἐλευθέρως συγκεκροτημένων, καθόσον ἡ μέλλουσα κοινωνικὴ πρόοδος εἰς οὐδὲν ἄλλο συνίσταται εἰμὲν εἰς τὴν βαθμιαίαν ἀπὸ τοῦ Κράτους ἀφαίρεσιν πλῆθους καθηκόντων καὶ τὴν ἀνάθεσιν τῆς ἐκτελέσεως αὐτῶν εἰς τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν. Ἡ θρησκεία, ἐπὶ παραδειγματι ἄλλοτε ἀπετέλει

μέρος τῆς Ἐξουσίας, ἀλλὰ σήμερον ἀπεσπάρθη καὶ τείνει ἐπὶ μᾶλλον νὰ καταστῇ ἐντελῶς ἐλευθέρη. Φαντασθῶμεν τῇ ἀληθείᾳ κοινωνίαν, ἐν ἣ ἡ δημοσία ἐκπαιδεύσῃς ἡδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὅλως μάλιστα ἐλευθέρη καὶ μόνον πρὸς τὸ ἄτομον καὶ τὴν οἰκογένειαν σχετιζομένη, κοινωνίαν, ἐν ἣ οὐδεμία τῆς δημοσίας παιδεύσεως διεύθυνσις ἤθελεν ὑπάρχει, ἐν ἣ Πολιτεία καὶ Κοινότης δὲν ἤθελον μεριμνᾶν περὶ τῆς σχολῆς, εἰς ἣν ὁ πατὴρ ὀδηγεῖ τὸ τέκνον του, ὡς δὲν φροντίζουσι καὶ περὶ τοῦ καταστήματος, ὅθεν προμηθεύει τὰ ἐνδύματά του, κοινωνίαν τέλος, ἐν ἣ ἕκαστος ἤθελεν ἐκλέγει ἓνα καθηγητὴν εἴτε λατρὸν μὴ λαμβάνων ὑπ' ὄψιν σπουδαίαν ἂν ἦνε ἀνεγνωρισμένος διὰ διπλώματος ὑπὸ τῆς Ἐξουσίας, ἀλλ' αὐθαιρέτως πράττων τοῦτο καθ' ἣν αὐτὸς ἔχει γνώμην περὶ τῆς ικανότητος τοῦ ἐκλεγομένου. Χωρὶς ν' ἀρνηθῶμεν ὅτι καθ' ἣν ἡμέραν φανῇ ἐφικτὴ τοιαύτη ἔλλειψις νομοθετικῆς προνοίας μεγίστη τις διανοητικὴ καὶ ἡθικὴ πρόοδος τελειωθήσεται, ὁμολογήσωμεν ὅτι πόρρω ἀπέχει ἡ ἡμέρα ἐκεῖνη καὶ ὅτι τοιαύτην κοινωνίαν νὰ φαντασθῶμεν μόνον ἐπὶ τοῦ παρόντος δυνάμεθα. Οὐδεμία χώρα ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ αὕτη ἡ ἐλευθέρη Ἀμερικὴ ἤττον πάσης ἄλλης, θεωρεῖ δυνατόν τὴν ἐγκαταλείψιν τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως εἰς τὴν ἰδιωτικὴν ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε μέριμναν. Ἀναμφίβολον ὅτι ἡ χρῆσις τοιοῦτου συστήματος σήμερον ἤθελεν ἔχει ὡς ἄμεσον συνέπειαν νὰ ἐπενέγκῃ τὴν ὁλοκληρίαν ἐλάττωσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐκπαιδευομένων καὶ εἰς ἀθλίαν νὰ περιαγάγῃ κατὰστασιν τὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἀλλὰ δὲν πρόκειται νὰ συζητήσωμεν ἐνταῦθα τοιαύτην οὐτοπίαν, τὴν ὑπαρξὶν δηλονότι ἀπολύτως ἀνεξαρτήτου ἐκπαιδεύσεως, ἣν δὲν ἤθελεν ἐνισχύει ἀδιαλείπτως καὶ ἐπιβλέπει αὐτοδικαίως ἡ Πολιτεία, ἀλλὰ ἐλπίζοντες καὶ εὐχόμενοι τὴν πραγματοποιήσιν αὐτῆς νὰ ἐρευνήσωμεν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς παρούσης τῶν κοινωνικῶν καταστάσεως πῶς εἶνε δυνατόν νὰ συνδιαλλαχθῶσι τρόπον τινα ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο τὰ συμφέροντα τῆς πολιτείας πρὸς τὰ ἱερὰ δικαιώματα τῆς οἰκογενείας καὶ τοῦ ἀτόμου.

Ἐφ' ὅσον ἀνατρέχομεν εἰς τὸ παρελθὸν εὐρίσκομεν τὰ δικαιώματα τῆς πολιτείας ἐν τῇ ἀνατροφῇ τοῦ παιδὸς ἐπισήμως ἐπιβεβαιούμενα καὶ μάλιστα ἐξαιρεόμενα. Ἐν ταῖς χαριεστάταις ἐκείναις καὶ μικραῖς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος κοινωνίαις, αἵτινες δι' ἡμᾶς ὡς ἰδανικόν τι αἰωροῦνται ἀνὰ τὸν ἱστορικὸν ὀρίζοντα, ἡ ἀνατροφή ὡς καὶ ἡ θρησκεία ἦσαν ἀναπόσπαστοι καθόλου τῆς πολιτείας. Ἡ ἀνατροφή μάλιστα ἦν κεκανονισμένη καθ' ὅλας αὐτῆς τὰς λεπτομερείας, πάντες περὶ τὰς αὐτὰς ἐπέδιδον σωματικὰς ἀσκήσεις, τὰ αὐτὰ ἐξεμάνθανον ἄσματα καὶ τῶν αὐτῶν μετείχον θρησκευτικῶν τελετῶν, ἡ παράμικρά δὲ μεταβολὴ τῶν κειμένων τούτων θανάσιμον ἐθεωρεῖτο ἔγκλημα· τοὺς νέους φθείρειν οὐδὲν ἄλλο ἐσήμαινεν ἢ τὴν ἀποτροπὴν αὐτῶν ἀπὸ τῆς κοινῆς παιδεύσεως καὶ μάλιστα τῶν συμφυῶν αὐτῇ ἀφελεστάτων ἐκείνων θρησκευτικῶν δοξασιῶν, ἡ δὲ τοιαύτη νεωτεριστικὴ τάσις ἐλογίζετο αἰτία θανάτου, ὃν καὶ αὐτὸς ὁ Σωκράτης δὲν κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ. Ὁ θεσμὸς οὗτος, δικαίως ἀφόρητος παρ' ἡμῖν θεωρούμενος, ἦν ἀληθῶς εὐάρεστος τότε, διότι ἐνέαξεν ἐπὶ ὁ κόσμος, καὶ τὸ ἄστυ, ἡ Πόλις, ὡς ἔλεγον τότε, τοσαύτην ζωῆς ἀπόλαυσιν καὶ χάριν παρεῖχεν, ὥστε ἀγογγύστως ὑπέμενον οἱ πολῖται πᾶσαν ἄδικον αὐτῆς ἐνίοτε καὶ τυραννικὴν ἐπὶ πίεσιν. Ὁραϊστότατον ἀνάγλυφον, ὑπὸ τοῦ κ. Beulé*) ἐν Ἀθήναις παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως

ἀνευρεθὲν, παρίσθησι στρατιωτικὴν ὄρχησιν ἤτοι τὸν πυρρίχιον τῶν ἐφήβων. Πάντες κρατοῦσι ξίφος ἀσκούμενοι ἐν καταπληκτικῇ ἐνότητι καὶ οὕτως εἰπεῖν ἀτομικότητι ἐν τῇ στάσει, ἐνῷ μοῦσά τις προίσταται καὶ τοὺς διευθύνει. Ἡ σαφῶς ἐκδηλουμένη αὕτη ἐνότης τοῦ βίου εἶνε ἐντελῶς ἄγνωστος ἡμῖν, ἀλλ' ἀπλούστατα ἐξηγεῖται*). Τὸ ἀρχαῖον ἄστυ δὲν ἦτο διάφορον τῆς οἰκογενείας, καθ' ἣν ἐννοίαν ἡ λέξις ἔχει παρ' ἡμῖν διὰ τῆς ἐξ αἵματος συγγενείας, οὐδὲ τὰ σήμερον πολλαχοῦ διαιροῦντα τὴν οἰκογένειαν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ πολιτείας πάθῃ φαίνονται καὶ νῦν ὑπάρχοντα τότε. Αἱ σημεριναὶ ἐν Εὐρώπῃ περὶ χωρισμοῦ Ἐκκλησίας καὶ Ἐθνους ἐριδες καὶ διαμάχαι περὶ ἀνεξαρτήτων τῆς Πολιτείας ἐκπαιδευτηρίων ἦσαν ὅλως ἄγνωστοι, ἡ δὲ Πόλις ἀντικαθίστα τὴν τε Οἰκογένειαν καὶ Ἐκκλησίαν καὶ Πολιτείαν συγχρόνως.

Τοιοῦτος ἀστυκὸς διοργανισμὸς, ἐπαναλαμβάνομεν, δὲν εὐωδοῦτο εἰμὴ εἰς τὰς μικροτάτας ἐκείνας δημοκρατίας, ἐπὶ τῆς εὐγενείας τῆς καταγωγῆς ἐρειδομέναις· ἐνῷ ἐν μεγάλαις Πολιτείαις παρομοία ἐπιστάσις τῶν ψυχικῶν ἀναγκῶν ἤθελε θεωρηθῇ ἀφόρητος τυραννία, διότι ἀκριβῶς ἐλευθερία παρὰ ταῖς ἀρχαίαις ἐκείναις πόλεσιν ἐσήμαινεν ἄλλο τι, τὴν ἀνεξαρτησίαν δηλ. τῆς ὅλης πόλεως, οὐχὶ ὅμως καὶ τὴν τοῦ ἀτόμου, μὴ δικαιουμένου κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ καὶ παρὰ τὴν νενομισμένην τάξιν ν' ἀναπτυχθῇ· ἄλλως ἐξεπατρίζετο, ἀπώκει ἢ ἀπῆρχετο πρὸς ἐκζήτησιν ἀσύλου παρὰ μείζονι πολιτείᾳ, ἐνθα ὑπὸ βασιλικὸς θεσμὸς ἢ διανοητικὴ καὶ ἡθικὴ ἀνάπτυξις δὲν περιορίζετο. Καὶ ὅπως ἐννοοῦμεν σήμερον τὴν ἐλευθερίαν, μεγαλειτέρας τοιαύτης ἀπῆλκον ἐν Περσίᾳ τότε ἢ ἐν Σπάρτῃ, καὶ τοῦτο ἀκριβῶς τῆς παλαιᾶς πειθαρχίας τὸ τυραννικὸν ἀνέτρεψε τὸν κόσμον ἀπὸ μέρους τῶν μεγάλων Αὐτοκρατοριῶν, οἷα ἡ τῶν Ρωμαίων ἐκείνη, ἐν ἣ πάσης καταγωγῆς καὶ φυράματος ἄνθρωποι ἀνευ διακρίσεως γένους καὶ αἵματος συγκατεμινύοντο.

Ἀλλ' ἡ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία παρημέλησεν ἀσυγγνώστως τὴν δημοσίαν ἐκπαίδευσιν, καὶ ἀναμφιβόλως τοῦτο εἶνε ἐν τῶν αἰτίων τῆς ἐξασθενώσεως αὐτῆς, κατ' ἐμὴν δὲ πεποιθήσιν ἂν οἱ τρεῖς αὐτοκράτορες, οἱ ἀλληλοδιαδόχως ἀπὸ Νερούα μέχρι Μάρκου Αὐρηλίου βασιλεύσαντες, μετ' ἐνδελεχέστερας προσοχῆς ἀπέβλεπον εἰς τοῦτο, ἡ κολοσσικὴ ἐκείνη μηχανὴ ἤθελε διαφύγει τόσον ταχεῖαν καταστροφὴν. Ὁ Χριστιανισμὸς ἐπράξεν ὅτι δὲν κατώρθωσεν ἡ Αὐτοκρατορία, καὶ τοῦτο ἐν μέσῳ πλείστων διωγμῶν καὶ παρὰ τοὺς καταθλιπτικούς ἐκείνους πρὸς παρακώλυσιν παντὸς ἰδιωτικοῦ τῶν πολιτῶν συνασπισμοῦ νόμους νέαν ἐγκαινίσας αὐτὸς ἐποχὴν ἐλευθέρων ἐπιχειρήσεων οὐχὶ ἀσημάντων ὡς καὶ μεγάλων συνεταρισμῶν, καὶ πρῶτος αὐτὸς ἐμβαδύνας εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Ἡ Ἐκκλησία ἐνὶ λόγῳ ἀνεγέννησε τὸ ἐλληνικὸν Ἄστυ καὶ ἐδημιούργησε μέσῳ τοῦ παγετώδους φύχους ἐγωῖστικῆς κοινωνίας μικρὸν τινα κόσμον, ἐν ᾧ ἡ ἀνθρωπότης εὖρε πολλὰ ἐλατήρια εὐποιίας καὶ λόγους ἀμοιβαίας ἀγάπης. Ἡ ὀριστικὴ παραίτησις τῆς Πολιτείας ἀπὸ παντὸς δικαιώματος ἐπὶ τὴν ἀνατροφὴν καὶ ἡ ἐπιφόρτισις αὐτῶν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸν δ' αἰῶνα θριάμβου τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀλλ' ἐντεῦθεν γίνεσθαι φανερώτατον ὅποσον εἶνε σφαλερὰ πᾶσα τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἀποκλειστικὴ διεύθυνσις, διότι ἡ ἀδελφο-

*) Βλέπε E. Beulé, L'Acropole d'Athènes p. 146 καὶ Fouilles et découvertes Tom. II p. 84 καὶ ἐξ.

*) Πρβλ. Fustel de Coulanges (κεφ. XII) τοῦ ὑπὸ τῆς Γαλλ. Ἀκαδημίας βραβευθέντος ἔργου αὐτοῦ La Cité antique, K. Παπαρηγοπούλου, Ἱστορ. τοῦ Ἑλλ. Ἐθνους Τόμ. Α'. σελ. 63, 95 καὶ 320 καὶ ΣΤ'. σελ. 59, II. Β. Ἀρμένη, Διατριβ. περὶ Ἑθνικοῦ Νόμου. ἐν Κωνσταντινῇ 1879 σελ. 86.

ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ.

ποίησις αὕτη τῶν ψυχῶν, ἥτις τοσοῦτον ὑπερέφωσε τὴν ἀνθρωπίνην ἡθικὴν, μέχρις ἐκμηδενώσεως ἀφ' ἑτέρου ἐσμίκρυνε τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, διότι μακρὸς ὕπνος μέχρι τοῦ δεκάτου αἰῶνος, ἦτοι ἐπὶ πέντε ὅλους, ἀπεκοίμισε τὴν ἀνθρωπότητα, λησμονήσασαν κατὰ τὸ μακρὸν τοῦτο διάστημα πᾶσαν σοφὴν τῆς ἀρχαιότητος παράδοσιν καὶ ἀποβαρβαρωθεῖσαν.

Ἡ πρώτη πνευματικὴ ἐξέγερσις ἐγένετο ἐν Γαλλίᾳ ἐπὶ Φιλίππου Αὐγούστου καὶ Ἀβελάρδου, καθ' ἣν μάλιστα ἐποχὴν ἤρξατο ἕκτοτε καὶ ἡ πόλις τῶν Παρισίων δικαίως θεωρουμένη ὡς τὸ κέντρον τῆς Εὐρώπης, καὶ συνέστη αὐτόθι τὸ πρῶτον Πανεπιστήμιον, κατὰ μίμησιν τοῦ ὁποῦ ἀνιδρύθησαν εὐθὺς καὶ τὰ λοιπὰ τῆς λατινικῆς Εὐρώπης τοιαῦτα ἀνώτατα ἐκπαιδευτήρια. Ἡ σπουδαιότης τοῦ μεγάλου τούτου ἱστορικοῦ γεγονότος εἰς τούτο μάλιστα ἐγκείται, ὅτι τὸ πρῶτον Πανεπιστήμιον ἀπὸ τῶν κόλπων τῆς Ἐκκλησίας, ἐξ αὐτοῦ τοῦ περιβόλου τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων κατὰ πρῶτον εἰς μέσον προελθὼν, διετέλει ἐπὶ μακρὸν ὑπὸ τὴν ζηλότυπον αὐτῆς ἐπιτήρησιν καὶ μέχρι τῆς μεγάλης γαλλικῆς ἐπαναστάσεως τὰ διπλώματα τῶν τελειοφόντων ἀπενέμεντο ὑπὸ τοῦ ἱερατικῶς τῆς Παναγίας προϊσταμένου, ὅτε μεγάλου μέρους τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικαιοδοσίας ἀναρπασθέντος καὶ

ἐπαισθητῶς ἐνισχυθείσης τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας, τὸ Πανεπιστήμιον ἐτέθη ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τῆς τελευταίας ταύτης. Υἱοθετήσας οὕτως ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας τὸ ἐκπαιδευτήριον τοῦτο ἐχειραφύησε πραγματικῶς τὴν ἐν Γαλλίᾳ ἐκπαίδευσιν, δημιουργήσας σωτηρίους θεσμούς, πολλὴν ἀνεξαρτησίαν παρέχοντας εἰς αὐτὴν καὶ καρποφόρως λειτουργοῦντας ἔτι ἐν τε τῇ Γερμανίᾳ καὶ τῇ Ἀγγλίᾳ. Μετὰ τὴν πρώτην ταύτην ἐν τῇ Δύσει ἀμυδρὰν ἀναλαμπὴν πνευματικοῦ βίου ἡ μεγάλη θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις τῶν διαμαρτυρομένων, ἐν αἷς μάλιστα χώραις ὑπερίσχυσε τοῦ παλαιοῦ καθεστώτος, ἀνήγαγεν εἰς ἀνέλπιστον περιωπὴν τὰ Πανεπιστήμια, προσήγγισε τὸ Σχολεῖον τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἡ μᾶλλον ἐν ἰσῇ μοίρᾳ ἀμφοτέρα ἔθεσε, παρὰ τὴν τακτικὴν τῶν Ἰησουϊτῶν, ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις τῶν ὁποίων, ἐπιτυχόντων διαφοροτρόπως τὴν ἐλάττωσιν τῶν Πανεπιστημίων, ἡ παιδείσις ἐν ταῖς καθολικαῖς δυστυχῶς χώραις ἔλαβε, κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν, λίαν ἀξιοκατάκριτον διεύθυνσιν. Ἀλλὰ τὰ ζητήματα ταῦτα ἀνήκουσιν εἰς προγενεστέραν καὶ δυσεξερευνήτον ἐν μικρᾷ τοιαύτῃ μελέτῃ ἐποχὴν, μὴ ἐνδιαφέρουσιν ἄλλως καὶ τὸν Ἕλληνα ἀναγνώστην.

(ἔπεται τὸ τέλος).

E. P.

ΝΕΥΡΙΚΑ ΦΥΤΑ.

Καίτοι ὀριστικῶς ἤδη εἶνε ἀποδεδειγμένον ὅτι τὰ ἄτομα τοῦ φυτικοῦ βασιλείου δὲν ἔχουσιν ὄργανα ἀντίστοιχα τοῖς νεύροις τῶν ζώων καὶ δυνάμενα νὰ θεωρηθῶσιν ὡς μηχαναί, δυνάμει τῶν ὁποίων ἐκδηλοῦται ὁ αἰσθητικὸς βίος, ἐν τούτοις, κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, ἐχαρακτήρισαν ἰδιόρρυθμὰ τινα φαινόμενα παρὰ τοῖς φυτοῖς ὡς νευρώσεις, διότι ταῦτα παραδόξως ὁμοιάζουσι μὲ τὰ συμπτώματα ἐπὶ τοῦ ζωικοῦ σώματος, ἅτινα προέρχονται ἐκ νευρικῆς ἀδυναμίας.

Γνωρίζομεν ὅτι κακὴ θρέψις, θλίψεις καὶ φροντίδες, τάλαιπωρία καὶ πλεῖστα ἄλλα τὴν φυσικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρώπου διαταράσσουσι ἐπιρροαὶ δύνανται νὰ προκαλέσωσι τὴν κατάστασιν ταύτην, ἥτις ὅσον καὶ ἂν ποικιλομόρφως ἀναφαινῇται, πάντοτε ὅμως ἀποκαλεῖται γενικῶς νευρώσις, καὶ ὅτι διὰ παραπλησίων αἰτιῶν εἶνε ὁμοίως δυνατὸν νὰ καταστῶσι φυτὰ τινα τόσον νευρικά, ὅσον καὶ ἐὰν ἤθελον ἔχει ἀληθινὰ νεῦρα. Φροντίδες βεβαίως καὶ λύπαι δὲν ἐπενεργοῦσιν ἐπὶ τοῦ φυτοῦ, διότι τοῦτο στερεῖται ἐγκεφάλου, ἐν ᾧ μυστηριωδῶς γεννῶνται τὰ πάθη καὶ ἡ χαρὰ καὶ ἡ λύπη, αἵτινες καταλαμβάνουσιν ἐναλλάξ τὴν ἀρχὴν μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ματαίως ὁ ἔξω κόσμος εἰσδύει εἰς τὸ μυστηριωδὲς κέντρον τῶν νευρικῶν ὀργάνων διὰ τῶν πυλῶν τῶν αἰσθήσεων, ὅπερ ζῶν ἦτον ἱκανὸν νὰ μορφώσῃ κόσμον, νεκρὸν δὲ ἀπ' ἐναντίας σιγᾶ καὶ φθίνει ὅπως τὸ ἀπὸ τοῦ δένδρου καταπίπτον φύλλον, οὗτινος μετὰ βραχὺ οὐδὲν ἔχνος ἀναφαίνεται. Βέβαιον εἶνε ὅμως ὅτι τὰ φυτὰ γίνονται νευρικά δ' ἐλαττωματικῆς θρέψεως καὶ ὑπερβολικοῦ ἔρεθισμοῦ.

Πολλὰ αὐτῶν κλείουσι τὰ ἄνθη τῶν κατὰ τὴν ἐσπέραν, ἄλλα δὲ πάλιν συστέλλουσι τὰ κατὰ τὴν ἡμέραν ἀναπεπταμένα φύλλα τῶν, ὅτε ὁ ἥλιος δύει, ὥστε φαίνεται τρόπον τινὰ ὅτι ἀναπαύονται καὶ ἀποκοιμῶνται. Τὴν ἐπομένην πρωΐαν, ὅταν ἀνατείλῃ πάλιν τὸ ζωογόνον τῆς ἡμέρας φῶς, ἀνοίγονται πάλιν τὰ ἄνθη καὶ ἀναπετάννυνται τὰ φύλλα. Τοῦτο βλέπομεν καθ' ἐκάστην εἰς τὴν λεγομένην ἀκακίαν, εἰς τὰ

νεαρὰ φύλλα τῆς φασηόλου, εἰς τὸ τριφύλλιον, εἰς τὸ μήμου ἄππου καὶ εἰς ἅπειρα ἄλλα ἄνθη, ἅτινα κοσμοῦσι τοὺς ἀγροὺς καὶ τοὺς κήπους ἡμῶν.

Κουράζονται ἄρα γε πραγματικῶς τὰ φύλλα, ἅτινα κλίνουν τὸ ἐσπέρας τὴν κεφαλὴν, ὥσαντι δὲν εἶχον πλέον τὴν δύναμιν νὰ κρατηθῶσιν, ἢ συγκλείονται τοιοῦτοτρόπως διὰ νὰ ὑπερασπισθῶσιν ἀμοιβαίως κατὰ τῆς δρόσου τῆς νυκτός; Σχεδὸν ἐμποροῦμεν νὰ τὸ πιστεύσωμεν, διότι κεκλεισμένα λείρια καὶ κρόκοι ἀνοίγονται, ἐὰν ἐκτεθῶσι καὶ εἰς τὸ φῶς λυχνίας μόνον, καὶ ἀφ' ἑτέρου εὐερέθιστα φυτὰ κλείουσι τοὺς κάλυκας καὶ τὰ φύλλα τῶν διαρκούσης ἡλιακῆς ἐκλείψεως, ὥσαντι εἶχεν ἐπέλθει νύξ, καὶ διατελοῦσι κοιμώμενα βραχὺν ὕπνον ἕως ὅτου πάλιν ἀναφανῶσιν αἱ λαμπραὶ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου.

Τὰ μικρὰ πλάγια φύλλα τοῦ τριφύλλου τῆς Αὐστραλίας, ὅπερ καὶ ἐν τοῖς ἡμετέροις θερμοκηπίοις εὐρίσκεται, πολλὰκις τοῦ λεπτοῦ ἀνορθοῦνται καὶ καταπίπτουσι διαρκούσης τῆς ἡμέρας, ἰσχυρίζουσι δὲ τὴν νύκτα. Ἐὰν δὲ τὸ φυτὸν τοῦτο μετενεχθῇ ἐντὸς σκοτεινοῦ χώρου, ἀποκοιμᾶται καὶ δὲν κινεῖται, δύναται ὅμως πάλιν καὶ κατὰ τὴν νύκτα νὰ ἐξεγερθῇ διὰ τεχνητοῦ φωτός καὶ ἀμέσως τότε ἀναπεταννύει τὰ φύλλα του ὡς καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν. Ὅταν ὅμως παραμείνῃ μακρὸν ἐν τῷ σκότεινῳ ἢ διακοπῇ ὁ νυκτερινὸς ὕπνος του διὰ φωτὸς λυχνίας, τότε πάσχει τὰ φύλλα νάρκην ἢ μᾶλλον ἀκαμψίαν ὥσαντι ἦσαν βεβυθισμένα εἰς νεκρῶδη ὕπνον, οἷος καὶ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις παρατηρεῖται, ὅτινες μετὰ ἄμετρον κάματον καὶ μάλιστα μετὰ πολυχρόνιον ἀγρυπνίαν ὑποπίπτουσιν εἰς εἰδός τι φαινομενικῆς νάρκης. Τὸ ὑπερερεθισθὲν φυτὸν ἀναλαμβάνει μετὰ τινα χρόνον, ἐὰν ἀταράχως μεταπέσῃ πάλιν εἰς τὴν προτέραν ὁμαλὴν κατάστασιν. Ἐν τούτοις ἀξιοπαρατήρητον εἶνε ὅτι ἀτμοὶ χλωροφορμίου καὶ αἰθέρος ἐπενεργοῦσιν ἐπίσης παραλυτικῶς ἐπὶ τῶν εὐερεθίστων φυτῶν ὅπως καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ